

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR PSIXOLOGIK
XUSUSIYATLARINI HISOBGA OLISH TARBIYACHILAR KASBIY
TAYYORGARLIGINING MUHIM OMILI SIFATIDA**

Umirova Oygul O'nimboyevna

Qashqadaryo pedagogika texnikumi psixologi,

Sadinova Madinabonu Raximjon qizi

Qashqadaryo pedagogika texnikumi o'qituvchisi

**TAKING INTO ACCOUNT THE PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS
OF PRESCHOOL CHILDREN AS A KEY FACTOR IN THE PROFESSIONAL
TRAINING OF EDUCATORS**

Umirova Oygul O'nimboyevna

Psychologist, Kashkadarya Pedagogical Technical College

Sadinova Madinabonu Raximjon qizi

Lecturer, Kashkadarya Pedagogical Technical College

Annotatsiya. *Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlarini hisobga olish tarbiyachilar kasbiy tayyorgarligining muhim omili sifatida tahlil qilinadi. Tadqiqotda bolalar psixik rivojlanishining o'ziga xos jihatlari yoritilib, ularni tarbiyachilarni tayyorlash jarayoniga integratsiya qilishning pedagogik-psixologik ahamiyati asoslab beriladi. Maqola maktabgacha ta'lim texnikumlarida bo'lajak tarbiyachilarda psixologik kompetensiyani shakllantirish zarurligini ko'rsatib beradi.*

Kalit so'z. *maktabgacha yosh, bolalar psixologiyasi, tarbiyachi tayyorgarligi, kasbiy kompetensiya, psixologik yondashuv, pedagogik muloqot.*

Abstract. *This article analyzes the importance of considering the psychological characteristics of preschool children as a key factor in the professional training of teachers. The study highlights the specific aspects of children's psychological development and justifies the pedagogical and psychological significance of integrating these aspects into teacher training programs. The article emphasizes the necessity of developing psychological competence among future preschool teachers in technical colleges.*

Keywords. *preschool age, child psychology, teacher training, professional competence, psychological approach, pedagogical communication.*

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimida tarbiyachining kasbiy tayyorgarligi nafaqat metodik bilimlar bilan, balki bolalar psixologiyasini

chuqur tushunish darajasi bilan belgilanmoqda. Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, bolalarning xulq-atvori, emotsional holati va rivojlanishidagi individual farqlarni inobatga olmagan pedagogik yondashuvlar tarbiyaviy jarayon samaradorligini pasaytiradi. Shu sababli maktabgacha yoshdagi bolalar psixologik xususiyatlarini hisobga olish tarbiyachilarni tayyorlash jarayonining muhim va ajralmas omiliga aylanmoqda. Mazkur maqolada bolalar psixologik rivojlanishining asosiy jihatlari tahlil qilinib, ularni tarbiyachilar kasbiy tayyorgarligiga integratsiya qilishning pedagogik-psixologik ahamiyati ochib beriladi.

Maktabgacha yosh davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi bosqich hisoblanadi. Ushbu davrda bolaning psixik rivojlanishi asosan emotsional sezgirlik, taqlidchanlik va ijtimoiy munosabatlarga ehtiyoj bilan xarakterlanadi. Bolalar atrof-muhitni hissiy idrok etadi, kattalarning munosabati va bahosiga kuchli darajada bog'liq bo'ladi. Shuningdek, bu yoshda bolaning diqqati barqaror emas, xotirasi esa ko'proq obrazli va ixtiyorsiz xarakterga ega. Tafakkur asosan ko'rgazmali-amaliy shaklda rivojlanib, o'yin faoliyati yetakchi o'rin tutadi. Shu bois tarbiyachi bolalarning psixologik xususiyatlarini bilmasdan turib, samarali ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishi qiyinlashadi.

Tarbiyachilarni tayyorlashda psixologik yondashuvning o'рни masalasi ko'pincha noto'g'ri tushuniladi: "bolalar psixologiyasi" ayrim texnikumlarda faqat nazariy fan, atamalar va klassifikatsiyalar majmui sifatida o'qitilib, amaliy faoliyatga ko'chmay qoladi. Bu esa bo'lajak tarbiyachini real guruh sharoitida tayyorlamaydi. Aslida psixologik yondashuvning markaziy g'oyasi shuki, tarbiyachi bolani "tarbiya obyekt"i deb emas, rivojlanish qonuniyatlari, ehtiyojlari, hissiy holati va individual farqlari bor shaxs sifatida ko'ra olishi kerak. Shunda pedagogik qarorlar "shablon metodika"ga emas, bola psixikasining real holatiga mos, xavfsiz va samarali yechimlarga tayanadi.

Maktabgacha ta'lim texnikumida psixologik yondashuv kompetensiya sifatida o'qitilganda, talaba quyidagi amaliy qobiliyatlarni egallaydi: boladagi hissiy reaksiya sabablarini ajrata olish (masalan, injiqlik – "tarbiyasizlik" emas, balki charchoq, tashvish, moslashuv qiyinchiligi yoki e'tibor ehtiyoji bo'lishi mumkin), xulqdagi o'zgarishlarni rivojlanish bosqichlari bilan bog'lay olish, bola va guruh dinamikasini (yetakchi, chekinuvchi, agressiv, tortinchoq bolalar) kuzatish orqali tarbiyaviy strategiyani moslashtirish. Bu yondashuv tarbiyachini "tez-tez tanbeh berish" yoki "qattiqqo'llik"ka suyanadigan uslubdan uzoqlashtirib, tushunish, oldini olish va to'g'ri boshqarish madaniyatiga olib kiradi. Chunki maktabgacha yoshdagi bolalarda ko'plab muammoli xatti-harakatlar ongli "qarshilik" emas, psixofiziologik yetilish, ijtimoiy tajribaning kamligi va emotsiyalarni boshqarish mexanizmlarining

endi shakllanayotganligi bilan bog'liq bo'ladi. Psixologik yondashuvning amaliy qiymati, ayniqsa, real pedagogik vaziyatlarda ko'rinadi. Masalan, bolaning yangi muhitga moslashuvi (bog'cha/guruhga ko'nikish), ajralish tashvishi (ota-onadan uzoqlashganda yig'lash), agressiv reaksiya (o'yinchoq talashish, turtish), regressiya (oldin bilgan odatlarni "yo'qotib qo'yish"), yoki "jim turish" kabi passiv belgilar tarbiyachidan psixologik diagnostik sezgirlikni talab qiladi. Tarbiyachi bunday holatlarda "intizom"ni birinchi o'ringa qo'yib, faqat jazolash yoki qattiq talab bilan yondashsa, muammo chuqurlashishi mumkin; aksincha, tarbiyachi boladagi ichki holatni tushunib, mos pedagogik yechim tanlasa, xulq ham, iqlim ham barqarorlashadi. Demak, psixologik yondashuv tarbiyachining qaror qabul qilish sifatini oshiradi: u muammoni "belgi"dan emas, "sabab"dan izlaydi. Shu sababli bolalar psixologiyasi texnikumda "ma'ruza + imtihon" shaklida emas, kompetensiya shakllantiradigan didaktik dizayn asosida berilishi kerak. Bunda asosiy urg'u talabning quyidagi zanjir bo'yicha ishlashiga qaratiladi: kuzatish → psixologik talqin → pedagogik yechim → natijani baholash → refleksiya va tuzatish. Bu zanjir tarbiyachi kasbining real mantiqini aks ettiradi. Talaba vaziyatni ko'radi, bolani "o'qiydi", mos ta'sir usulini tanlaydi, natijani tahlil qiladi va o'z uslubini to'g'rilaydi. Shu jarayon psixologik yondashuvni "bilim"dan "amal"ga aylantiradi.

Amaliy kompetensiyani shakllantirishda siz sanagan metodlar aynan o'q otadigan vositalar, chunki ular talabning fikrlashi va xulqini mashq qildiradi:

Keys-stadi talabning real (yoki realga yaqin) holatni tahlil qilishini majbur qiladi: "muammo nima?", "bolaning ehtiyoji nima?", "qaysi omillar qo'zg'adi?", "qanday yechim xavfsiz va pedagogik jihatdan to'g'ri?" Keyslar psixologik yondashuvning eng muhim natijasini beradi: tarbiyachi "tez baho berish" o'rniga dalil asosida xulosa qiladi.

Rolli o'yinlar tarbiyachining kommunikativ va emotsional boshqaruv ko'nikmasini sinaydi. Nazariyada hamma "muloyim gapiradi", amalda esa jahl, shoshilish, guruh shovqini bor. Role-play talabning stress ostida ham empatiya va professional tilda muloqot qila olishiga trening bo'ladi (bola bilan, ota-ona bilan, hamkasb bilan).

Kuzatuv asosidagi tahlillar bolani "real vaqt"da tushunishga o'rgatadi: mimika, tana tili, o'yindagi rol, tengdosh bilan masofa, tanqidga reaksiya - bular tarbiyachining psixologik savodxonligini amaliy qiladi. Muhim nuqta: kuzatuv "subyektiv taassurot" bo'lib qolmasligi uchun talaba aniq mezonlar va protokol bilan ishlashi kerak.

Reflektiv topshiriqlar tarbiyachining professional o'sishini yoqib turadi. Tarbiyachi o'zini kuzatmasa, u odatda avtomatik uslubga tushib qoladi: "hammani bir xil usul bilan boshqarish", "tezroq tinchitsin" motivi. Refleksiya

esa "men nimani to'g'ri qildim?", "nimani xato qildim?", "qaysi bolaga qanday yondashuv mos?" degan savollarni doimiy ish rejimiga aylantiradi.

Bu metodlar orqali rivojlanadigan asosiy psixologik-kasbiy sifatlar bejiz emas. Empatiya - bola hissiyotini tanib, uni inkor qilmasdan boshqarishga yo'l ochadi. Pedagogik sezgirlik - vaziyatdagi "mayda signal"larni (bolaning chekinishi, ko'z kontaktidan qochishi, haddan tashqari shovqin) erta payqab, muammo kattalashmasdan oldin profilaktika qilishga yordam beradi. Psixologik moslashuvchanlik esa tarbiyachini bitta uslubga qotirib qo'ymaydi: bir bolaga ishlagan yondashuv boshqasiga ishlamasligini qabul qila oladi va metodni vaziyatga moslaydi. Bu uchlik tarbiyachining professional "asosi" bo'lib, ular bo'lmasa, kompetensiyaviy model qog'ozda qolib ketadi.

Natijada psixologik yondashuv texnikum bitiruvchisining real kasbiy tayyorgarligini kuchaytiradi: tarbiyachi bolalarning individual ehtiyojini ko'ra oladi, "muammo"ni yengillashtiruvchi pedagogik muhit yaratadi, ota-onalar bilan ziddiyatga kirishmasdan hamkorlikni yo'lga qo'yadi, va eng muhimi - bola rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydigan xavfsiz, ijobiy ta'lim-tarbiya muhitini boshqara oladi. Bunda tarbiyachining muvaffaqiyati "qanchalik ko'p bilishi" bilan emas, real vaziyatda "qanday harakat qilishi" bilan o'lchanadi - psixologik yondashuv aynan shuni ta'minlaydi.

Tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi uning bolalar bilan muloqot qilish, tarbiyaviy vaziyatlarni boshqarish va emotsional muvozanatni saqlash qobiliyatida namoyon bo'ladi. Psixologik tayyorgarlik yetarli bo'lmagan hollarda tarbiyachi kasbiy stressga tez duch keladi, bu esa uning pedagogik samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, bolalar psixologik xususiyatlarini hisobga olish tarbiyachilarda kasbiy barqarorlik, o'z-o'zini boshqarish va refleksiya ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa ularni mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassis sifatida tayyorlash imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalar psixologik xususiyatlarini hisobga olish tarbiyachilar kasbiy tayyorgarligining muhim va ajralmas omili hisoblanadi. Tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida psixologik yondashuvni kuchaytirish ta'lim-tarbiya samaradorligini oshiradi, bolalar shaxsining sog'lom rivojlanishini ta'minlaydi va tarbiyachining kasbiy faoliyatini ongli hamda mas'uliyatli jarayonga aylantiradi. Mazkur yondashuv maktabgacha ta'lim texnikumlari faoliyatini modernizatsiya qilishda muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Maktabgacha talim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent, 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun Davlat ta'lim standarti. Toshkent, 2023.
3. Qodirova F.R., Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika va tarbiya nazariyasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
4. Ismoilova Z.K. Kompetensiyaviy yondashuv asosida pedagog kadrlarni tayyorlash. Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2021.
5. Abdullayeva M.B. Pedagogik texnologiyalar va ta'limda kompetensiyalarni shakllantirish. Toshkent: O'qituvchi, 2020.